

EPOQUE

Alexia Yerna.

Ik ben jaloers op mensen met mooie namen. Die namen spreek ik dan zacht proevend voor me uit, vijfmaal na elkaar. Alexia Yerna heb ik al honderdmaal gearticuleerd.

Haar voornaam associeer ik met Byzantijnse rites, kaarsen, kersenbloesems en uivormige kerkkoepels.

Haar achternaam klinkt als die van een stad aan een rivier waar in oudere tijden een belangrijk verdrag werd getekend.

Haar vader was een Pruisische ulaan, 2 m 04 groot, nog indrukwekkend groter toen hij hoog op zijn paard gezeten tijdens *De Grootte Oorlog* op verkenning dwars door de velden van Vlaanderen reed, voor de troepen uit.

Haar moeder was een hemelse harpiste, die ook het wiskundeonderwijs uit die tijd een nieuwe wending gaf. Zij had overigens het *Erdösgetal* 2. (*)

Oude tijdperken: knevels, eau-de-cologne, Caruso, luizen.

Ook kindersterfte: drie broertjes van Alexia bleken al vroeg niet levensvatbaar te zijn en stierven voor hun eerste of tweede verjaardag.

Alexia Yerna is er nu 81.

Ze rookt sigaren en drinkt 24-year-old *Boar's Head* whisky.

Ze vertelt over Russische soldaten die brullend hun baard afbrandden tot tegen het vel en over Vlaamse soldaten die vertwijfeld hun keel open probeerden te halen na een gasaanval: verhalen van haar vader.

Er waren weinig stille periodes in de twintigste eeuw. De voorraden vrede en rust strekten niet lang. Op de achtergrond van elke idyllische foto of pastorale filmopname uit die tijden hoor je ver gedonder, geratel, gekreun, geschreeuw, gebulder, gereutel. Van in het begin van de eeuw was dat al zo.

Zoals in een gedicht de belangrijkste boodschap tussen de regels staat, zo speelt zich ook buiten het kader van een foto of een film niet de bijzaak af. Altijd kijkt er wel iemand opzij, net op het bewaakte ogenblik dat alle anderen glimlachend naar het 'vogeltje' turen en dat er afgedrukt wordt. (Dat is dan gewoonlijk het stoutste kind of de meest verstrooide mens, een discipel van de verkeerde

lieveheer, die aan zijn kruis de moeite deed zijn hoofd naar links te buigen om het relaas of het alibi van de slechte moordenaar te beluisteren.)

Wat is daar gaande buiten die collectieve vrolijkheid op zo'n foto anno 1912? Een portret anno 1935? Een kiekje uit 1952? Een plaatje uit 1992?

Alexia kan het weten. Zij kan vele donderwolken invullen die ontbraken op zo-vele kiekjes.

Zij kan die ook kleuren: Pruisisch blauw, feldgrau, gifgroen, kakibruin, bloedrood, verzengend wit, loodgrijs. Een bedenkelijke regenboog overspant de tijd die zij reeds op aarde heeft doorgebracht, deze blauwe plek in het heelal. Is men 'een kind van zijn tijd'? Soms moet men zichzelf heruitvinden, want het zijn niet de tijden die veranderen, maar de mensen die verouderen.

Paulette Goddard, de goddelijke actrice uit o.a. *'Modern Times'* van Chaplin, en Erich Maria Remarque, de auteur van o.a. *'Im Westen nichts Neues'*, twee onafhankelijke geesten, die samen-apart een aantal jaren van hun leven deelden, zijn goede bekenden geweest van Alexia Yerna. Naast hun namen kun je de accolade van de twintigste eeuw tekenen: een krul gelijkend op de pinhelm van een ulaan. Scheefgezakt.

Alexia Yerna leerde hen kennen in de Verenigde Staten, waar ze eigenlijk op zoek was naar iemand anders. Omwille van dat vreemde *Erdösgetal* van haar moeder ondernam ze in de loop van de eeuw uit nieuwsgierigheid een queeste naar, zeg maar: zette ze de achtervolging in op de Hongaarse wiskundige *Pàl Erdös* (*). Ze trof hem aan in Amerika, zoals gewoonlijk ergens onderweg. Het excentrieke genie reisde namelijk constant, van de ene naar de andere conferentie, overal bij vrienden en bekenden aankloppend met de mededeling: *'Mijn brein staat open, laten we samen wat artikelen produceren en publiceren.'* Hij was toen al stevig aan de amfetamine. Na een weddenschap met vrienden voor 500 dollar bleef hij een maand clean. Dat was het tijdstip waarop Alexia even kennis met hem kon maken. Hij nam echter daarna zijn oude gewoonte weer op, protesterend dat de wiskunde een maand vertraging opgelopen had. Korte tijd later ontmoette Alexia in de V.S. de wereldberoemde filmster en de wereldberoemde schrijver, die elkaar een huwelijk berokkend hadden waarvan de vlam ondertussen al vlug aan het doven was.

Alexia Yerna, enig kind, is jong geweest tijdens het interbellum. Het was de enige periode met wat windstilte, maar als je goed luisterde, hoorde je het gerommel in de verte.

De Vrede van Versailles veroorzaakte grote armoede in Duitsland. Frankrijk daarentegen herademde. Het kon zijn schulden aflossen bij Groot-Brittannië. En de Britten konden dat op hun beurt doen bij de Verenigde Staten. Toch zat Europa met een probleem. In 1922 sloten Duitsland en de Sovjet-Unie, twee landen op hun knieën, het Verdrag van Rapallo. Er stonden onschuldige politieke dingen in, maar er waren ook geheime militaire afspraken, waar het leger en sommige geleerden in betrokken waren. Dat baarde zorgen. Een en ander was in strijd met de grote officiële verdragen.

Anno 1923 begon Duitsland ook achter te lopen met herstelbetalingen. Frankrijk en België hadden hier weinig begrip voor en bezetten het Ruhrgebied, waardoor Duitsland zijn schulden helemaal niet meer kon aflossen. Gevolg: economische crisis in een land dat zich al tussen hangen of wurgen bevond. In 1924 stelde de Amerikaanse bankier Dawes voor om tegen een aanzienlijke rente geld te lenen aan Duitsland. Daardoor ging het economisch weer ietwat beter. Duitsland sloot zelfs enkele nieuwe verdragen met de Geallieerden. In 1925 bijvoorbeeld was er het Verdrag van Locarno, waarin Duitsland wel zijn west-, maar niet zijn oostgrenzen erkende. Omstreeks 1929 deed zich een economische wereldcrisis voor, die begon in de Verenigde Staten. De wereldmarkt (toen al voor een flink stuk door de V.S. beheerst) deelde in de brokken. Duitsland werd andermaal getroffen. Hitler profiteerde van deze malaise. Hij speelde in op de gevoelens van de Duitsers. Sterk geformuleerde standpunten en slimme toespraken brachten de korporaal uit De Grote Oorlog al snel aan de macht. Hij had er amper anderhalf jaar voor nodig. Het einde van het interbellum was in zicht.

Wat gaat er om buiten de officiële foto's van al die verdragen? Daarvoor moet je soms de cartoons uit die tijd bekijken. Kattebelletjes op het spoor komen. Of luisteren naar wat er door de mensen verteld wordt bij de slaggers en de bakkers. Een onweer kent voorbodes: dieren zwijgen stil, mensen worden onrustig.

De grijze dreiging, de bruine pest, het rode gevaar, de gele koorts, de koude oorlog: de kleur en de temperatuur van de twintigste eeuw zijn genomen.

'Er komen nieuwe laarzen opmarcheren.'

Deze zin heeft Alexia Yerna ettelijke keren uitgesproken, op bezwerende toon.

Ze bewondert ook Marlene Dietrich mateloos: de Duitse diva die Nazi-Duitsland ontvluchtte en later terugkeerde naar Europa om voor de geallieerde troepen op te treden. Pas na de dood van schrijver Remarque vernam Alexia dat die een vrij

lange verhouding met *la Dietrich* had gehad, vaak via brieven, kattedelletjes en telefoons. De wereldberoemde filmster uit *'De Blauwe Engel'*, ook al een culturele mijlpaal uit de twintigste eeuw, was culinair onderlegd en kon goed overweg met champignonsoep, leversaus en zuurkool. Er is een snippet papier van Marlene aan Erich bewaard, ooit ergens aan vastgeprikt, die vrij vertaald luidt: *'Liefste, dit is een stuk vlees zonder vet en in zijn EIGEN NAT – je kunt het opeten of weggooien.'*

Deze snippet is in het bezit van Alexia Yerna: een 'cadeautje' van Erich Maria Remarque aan haar, ergens onderweg, in de twintigste eeuw, in de V.S. of in Europa (Venetië? Waar Remarque ook Dietrich voor het eerst ontmoette?), dat herinnert Alexia zich niet zo goed meer. Ze bewaart de krabbel als een kostbaar kleinood.

Hoe heeft Alexia Yerna de Tweede Wereldoorlog meegemaakt?

Ze was ongeveer 16 toen de gemoederen overal zo verhit raakten dat de mensheid alweer, nauwelijks een paar decennia later, slaags raakte met zichzelf.

De korporaal uit de Grote Oorlog werd partijvoorzitter en Führer. (Wie een mythe in stand wil houden, moet veel verzwijgen: in de jaren twintig zat Adolf Hitler ook acht maanden in de gevangenis, na de mislukte Bierkellerputsch: een eerder groteske vertoning, waarbij de toekomstige Führer in een bierhalle wild met een pistool stond te zwaaien teneinde Beieren te veroveren en de Weimarrepubliek omver te werpen. Buiten slaagden zijn gewapende aanhangers evenmin in hun opzet, en er vielen enkele doden. Hitler kwam, vier jaar vervroegd, weer vrij in het geboortjaar van Alexia Yerna.)

De hemelse harpiste onderhield naar Nazinormen te veel contact met Joodse wiskundigen, o.a uit Boedapest. Vandaar overigens haar *Erdösgetal 2*. Daardoor kreeg ook de oude ulaan problemen. Hij bevond zich, zoals zovelen, tussen hangen of wurgen, tussen communisme en nationaal-socialisme, en wou noch voor het ene, noch voor het andere kiezen. Een tussenweg of een oude weg leek in die donkere bruine dagen uitgesloten. Het feit dat hij oud-strijder uit de Grote Oorlog was - hij had tot de falanxen van de keizerlijke troepen behoord -, maakte het er niet makkelijker op. Zo stootte zijn weigering om lid te worden van de *Gestapa (Geheimes Staatspolizeiamt)* op onbegrip. Ook zijn naam, Yerna, veroorzaakte argwaan. Dus sloeg het gezin op de vlucht, toen dat nog mogelijk was: vader, moeder, dochter. Midden- en Zuid-Europa boden weinig perspectieven; Amerika was de andere kant van de moeilijke medaille. Sedert de beurskrach van 1929 in New York waren de V.S. geen echt land van belofte meer. De Yerna's verlieten op een nacht Lüneburg en reisden in een ruk via een duurbetaalde

vluchtroute door naar *Herning* (**), Jutland. Planning, termijndenken, vooruitziendheid, relaties, maar ook toeval, intuïtie, geld en geluk bepaalden hun route en (voorlopige) eindbestemming. Ze belandden er in een kleine, streng-lutheraanse Duitse gemeenschap, het resultaat van een braindrain die al in de vroege jaren twintig op gang was gekomen. Vader Yerna sprokkelde her en der handenarbeid, moeder Yerna begeleidde vrome erediensten op de piano, want haar harp had ze noodgedwongen achter moeten laten. Vlucht, zelfbehoud.

Toch werd het nog Amerika. Vlak na de oorlog, Alexia was er dan 22, slaagden de Yerna's erin de grote plas over te steken, na enkele donkere, armoedige jaren in het noorden van Denemarken. In Syracuse, New York, kon de harpiste nog enkele jaren aan de slag als wiskundelerares. Ze gaf er ook muziekonderricht. De oude ulaan, vermoeid van het vele reizen en vluchten, kon er niet wennen, wapperde op een valavond even met zijn handen voor zich uit en verwisselde bijna onmerkbaar het tijdelijke voor het eeuwige. Twee jaar later volgde zijn vrouw hem, na een kwaadaardige ziekte. Alexia werkte ondertussen op de drukkerij van een lokale county-krant voor emigranten. Ze werkte zich op tot redactrice. Ze slaagde er in enkele beroemdheden voor de krant te interviewen: Remarque, Goddard. E.M. Remarque ontmoette ze daarna nog bij diverse gelegenheden. Omwille van de talenmix (Duits, Deens, Amerikaans-Engels, en andere varianten van diverse oorsprong) werd ze lid van de Esperantistenbond aldaar. Het Esperanto bloeide weer wat op, zoals het gewoonlijk deed na een grote, wereldwijde oorlog. Daar kwam ze in contact met een oude professor, die naar eigen zeggen in de scheikunde was gespecialiseerd en Russisch-Pools-Joodse roots scheen te hebben. De man miste verschillende vingers aan beide handen, was halfblind en sprak ongeveer twaalf talen, waaronder zelfs Chinees. Toch geloofde hij rotsvast in het Esperanto als mondiaal bindmiddel. Professor Siggy Bloomfield, zoals hij zich noemde, gaf haar les. Binnen het jaar sprak en schreef Alexia Yerna vloeiend Esperanto, maar toen stierf Bloomfield schielijk. In een nagelaten brief aan haar, die hij twee dagen voor zijn dood op de post had gedaan, en die volledig in het Esperanto was opgesteld, beschreef hij haar zijn bizarre leven als Sigmund Rosenblum, alias *Sidney Reilly*, Brits meesterspion en fel gehavende overlevende van Russische gevangenschappen (***). Alexia borg de vreemde brief op bij de Dietrich-snipper, wees een aantal huwelijksaanzoeken af, trok een streep onder haar werk voor de krant en de Esperantobond en vertrok naar Europa, België, na een omweg via Venetië, waar ze zichzelf trakteerde op een maand bezinning.

Alexia Yerna. Brussel, België.

Ze trouwde nog, laat, met een antiquaar. De boeken, weet je wel. Er kwamen geen kinderen, want '*Er komen nieuwe laarzen opmarcheren.*'

De rimpelingen en steekvlammen van de laatste drie decennia van de twintigste eeuw en de aanvangsjaren van het nieuwe millennium beroeren haar minder. Het lijkt alsof ze wacht op een grote nieuwe allesverzengende wereldbrand, zelf gereed om desgevallend zo te verdwijnen. Het moederlijke Erdösgetal, de Dietrich-snipper, de Reilly/Bloomfield-brief: het is h  r eeuw. Geweest.

In 1968, het jaar waar men om verschillende redenen blossen op de wangen van kan krijgen, bevindt Alexia zich andermaal in Venetië. Mann, Mahler.

‘En op een dag ving hij bij de kapper, waar hij nu dikwijls kwam, een woord op dat hem aan het denken zette. De man had gesproken over een Duits gezin dat zo pas na een kort verblijf weer was vertrokken, en hij voegde er vleierig babbelend aan toe: ‘U blijft, meneer; u bent niet bang voor het kwaad.’ Aschenbach keek hem aan. ‘Het kwaad?’ herhaalde hij.’ (****)

Ze is 44: te oud voor revolutie, te jong voor berusting. Venetië is dus aangewezen. Het is een onverdachte plek, van alle tijden. En het antiquariaat in Brussel, waar zij de administratie voor doet, boert goed.

De oude wereld dooft uit; de oude idolen sterven. Het oosten van een nieuwe wereld krijgt de volle aandacht. Alleen in de achtertuin van Europa wordt het nog roerig: het Balkanbuskruit explodeert en blijft lang nasmeulen in verspreide brandhaarden. Sarajevo, of all places, is andermaal the place not to be. Alexia, ondertussen bestorven weduwe, bereist alle landen van Europa, met uitzondering van Duitsland en Denemarken. Ze neemt de draad van het Esperanto weer op en geeft privélessen.

In die hoedanigheid ontmoet ik haar al ongeveer een decennium lang. Het Esperanto heb ik ondertussen al onder de knie. Haar geschiedenis, die voor een stuk de geschiedenis van de twintigste eeuw is, bijna ook. Ik blijf komen. Sigaren, whisky.

Ik heb de Dietrich-snipper en de Reilly/Bloomfield-brief gezien. Ik heb het wiskundeartikel gelezen dat haar moeder samen met een Hongaarse collega van P   Erd  s schreef. Ik hoor het gereutel en het kanongebulder. Ik maak het geklater en de glitter van de roaring twenties mee, van horen zeggen. Ik zie de donkere kleuren van de jaren dertig opdoemen. Ik voel het gedreun van laarzen in de straat.

Elke week bezoek ik Alexia Yerna trouw. Dat gebeurt gewoonlijk op maandagavond. Ik beluister er de twintigste eeuw, uit de meest gewone, betrouwbare bron die er kan bestaan:

een ooggetuige,
een vrouw,
niet arm,
niet rijk,
niet van adel,
van de overkant,
kosmopoliet,
polyglot,
op de vlucht,
terug thuis,
en toch weer niet,
herinnering,
toeval,
fragment,
accolade,
Alexia Yerna,
thans 81,
sigaren en *Boar's Head* whisky.

Ik schrijf haar op: Alexia Yerna.

Als ze sterft, wat ze niet mag doen, mag niemand laarzen dragen bij haar laatste afscheid.

() Erdős Pál (1913 – 1996) was een excentriek Hongaars wiskundige, continu op reis. Door zijn enorme productiviteit (hij schreef ongeveer 1 500 wetenschappelijke artikelen) introduceerden zijn vrienden-wiskundigen, deels als grap, het Erdősgetal. Erdős zelf kenden ze het Erdősgetal 0 toe (omdat hij nu eenmaal zichzelf was); zijn directe coauteurs kregen Erdősgetal 1; de onderzoekers die gepubliceerd hadden met deze coauteurs kregen Erdősgetal 2, etc ... Ongeveer 90 % van de huidige actieve wiskundigen in de wereld hebben een Erdősgetal kleiner dan 10. Op die manier kun je de afstand tussen twee onderzoekers definiëren, via zogenaamde 'grafen'. Zelfs de beroemde honkballer Hank Aaron (recordaantal homeruns in een carrière) heeft Erdősgetal 1 omdat hij samen met Erdős een honkbal heeft gesigneerd toen zij beiden een eredoctoraat ontvingen aan de universiteit van Georgia. Ook het taalgebruik van Erdős was eigenaardig. 'Het Boek' was een denkbeeldig boek waarin God de beste en meest elegante bewijzen voor wiskundige stellingen had opgeschreven. (Hij was niet-gelovig en noemde God de 'Opperste Fascist'). Kinderen noemde hij 'epsilons', vrouwen waren 'bazen' en*

mannen 'slaven'. Mensen die geen wiskundig onderzoek meer deden waren 'dood'; overledenen waren 'weg'. Zijn grafschrift moest volgens hem luiden: 'Eindelijk word ik niet meer dommer'.

(**) **Geboorteplaats** van de Deense wielrenner en eenmalig Tour-de-Francewinnaar Bjarne Riis. Denemarken bleef onder Duitse bezetting enigszins gespaard van het grote oorlogsgeweld, met uitzondering van het eiland Bornholm in de Baltische Zee (of Oostzee), dat in 1945 nog even dreigde achter het IJzeren Gordijn te verdwijnen, maar toch ontsnapte aan inlijving door de Russen.

(***) **Sigmund Rosenblum**, aka Sidney Reilly, werd in 1874 in het Russische Odessa geboren en getogen. Hij studeerde scheikunde in Wenen. Toen hij ontdekte dat hij een onwettig kind was, ensceneerde hij op 19-jarige leeftijd zijn 'afscheid' van de wereld: in een brief meldde hij dat men zijn lichaam terug kon vinden onder de ijsschotsen in de haven van Odessa. In werkelijkheid reisde hij als verstekeling aan boord van een Brits schip naar Zuid-Amerika, waar hij meer dan drie jaar bleef, grotendeels in Brazilië. Door contacten met Britse legerofficieren aldaar en door zijn uitzonderlijke talenten werd hij in Londen gerekruteerd door de pas opgerichte Britse Geheime Dienst. Als eerste opdracht van Churchill moest hij in de verwarring van de Russische Revolutie proberen om Lenin te vervangen. 'Reilly' ontpopte zich als een meesterspion en kameleon, die overal in Europa de geschiedenis mee hielp bepalen, al bleef hij meestal 'onzichtbaar' in de coulissen. Ook zijn liefdesleven was legendarisch: hij trouwde driemaal en had meer dan negentig maîtresses. Na zijn laatste opdracht, het organiseren van het verzet tegen de communisten, verdween Reilly, medio jaren twintig. Hij zou in de Boetyrsk-gevangenis in Moskou gedood zijn. Hij zou in Finland het genadeschot gekregen hebben. Hij zou overgelopen zijn naar de andere kant. Hij zou een leven in China opgebouwd hebben. Het bleef een mysterie. Tot nu.

(****) **Thomas Mann**, *De dood in Venetië*.